

Doplňkové texty k výstavě

Návrhy architektonické soutěže na rekonstrukci bývalých jatek

Historie městských jatek v Ostravě do roku 1989

Vývoj městských jatek v Ostravě po roce 1989

Vývoj městské galerie v Ostravě po roce 1989

Vyzvaná mezinárodní architektonická soutěž o návrh řešení –
Rekonstrukce historické budovy bývalých jatek pro potřeby galerie
PLATO

Historie městských jatek v Ostravě do roku 1989

Pohnutá historie městských jatek je již od 80. let 19. století spjata s centrem Ostravy. Jatka vždy sídlila na nároží současné Stodolní a Porážkové ulice, kde se navzdory dlouholetému chátrání i demolicím dochovaly unikátní, památkově chráněné budovy. Areálu tak dominuje bývalá chladírna z režného zdiva s věží postavená v roce 1902.

Výstavbu jatečních budov zahájilo město už na počátku 80. let 19. století v rámci intenzivního průmyslového rozvoje. Jatka byla nezbytná kvůli přílivu pracovních sil a také z hygienických důvodů, řezníci z celého města museli začít porážet dobytek pod dohledem veterináře. Tehdy se jednalo o prostor mimo obytné čtvrti, kam se už v 70. letech přesunul dobytčí trh. V roce 1881 byly pod vedením stavitele Františka Jurečka postaveny chlěvy a malá dřevěná lednice, dobytek se porážel v upravených stájích nedalekého hostince. Kapacita jatek od počátku nestačila poptávce a po deseti letech byl jejich dosavadní provoz neudržitelný, proto město přistoupilo k modernizaci areálu.

První velká modernizace v historii jatek začala v roce 1891 podle projektu brněnské strojírny Brand & Lhuillier. Celý areál se rozrostl, postavila se chladírna s 21 boxy, tehdy údajně nejmodernější v celé rakousko-uherské monarchii, která se dochovala dodnes. Přibýly nové stáje a objekt pro hovězí porážku, který byl pro špatný stav zbořen v roce 2010. Díky vybudované vlečce skončilo hnání dobytka ulicemi. Jatka se stala pro město výnosným podnikem díky poplatkům. Trh s dobytkem sílil a obyvatel Ostravy přibývalo, takže kapacita jatek opět brzy přestala stačit. Město pro ně zvažovalo novou lokalitu u řeky Ostravice, kde ale chyběla ochrana před povodněmi.

Na počátku 20. století město rozhodlo o druhé vlně rozšíření a modernizace jatek. V letech 1902–1903 byla podle projektu Pražských akciových strojírny postavena zcela nová chladírenská hala s věží vysokou 20 metrů. Právě tato architektonicky zajímavá stavba z režných cihel zůstala důstojnou dominantou celého areálu až do současnosti. Součástí přízemní haly bylo již 51 chladicích boxů, strojovna, dílna, kotelna a sklad uhlí. V třípatrové věži se nacházelo ochlazování vzduchu, dále vodojem a kondenzátor vlhkosti. Jatka se dočkala nové vepřové porážky, otevřené prodejní haly či skladu kůží. Do roku 1914 se postupně přistavovaly zejména chlěvy, víceméně jednoduché železobetonové objekty, které vyplnily celý dostupný prostor v nejbližším okolí. Areál se tak rozšířil do těsné blízkosti obytných domů, což vyvolávalo protesty jejich obyvatel proti zápachu a hluku. Za první světové války lidé naopak jatka ocenili při zásobování celého Ostravska.

Od konce války zůstala značně zanedbaná jatka po desetiletí bez velkých úprav. Po roce 1924 uvažovalo vedení města opět o jejich přesunu mimo centrum, tentokrát do lokality zrušené těžební jámy Bedřich v městské části Hulváky. Bylo jasné, že jatka musejí kapacitně uspokojit již stotisícovou Ostravu, která vznikla připojením šesti sousedních obcí a měst k centrální Moravské Ostravě. Nakonec se město rozhodlo jatka ponechat v centru a historicky do třetice je modernizovat. Doposud zřejmě největší zásahy se uskutečnily v letech 1926–1927 podle projektu německého architekta Waltera Freseho. Historické budovy z konce 19. století byly přestavěny a nově využity, například původní hala s věží jako ledárna. Velká část zbývajících objektů byla zbourána a nahradil je moderní komplex budov včetně chladírny, mrazírny a tržnice. Jatka na evropské úrovni se stala opět nejmodernějšími v zemi. Jejich provoz dokonce zachycuje částečně dochovaný propagační dokument Vzorové moderní jatky, který v roce 1928 natočil průkopník české kinematografie Jan Stanislav Kolár. Na filmu se podílel i ostravský fotograf a kameraman Viktor Kolář. Ještě před druhou světovou válkou vznikly v areálu byty pro zaměstnance, což bylo – až do současnosti – poslední mírné rozšíření jatek.

Těsně po roce 1945 město znovu zvažovalo stavbu nových jatek v jiné lokalitě, ale situaci a vývoj areálu zcela změnil nástup komunistické totality. V roce 1951 byla jatka odebrána městu, znárodněna a začleněna do Ostravského průmyslu masného. Až do roku 1965 zůstala na původním místě, kde fungovala jako potravinářský podnik. Poté se veškerý provoz přesunul do nového masokombinátu v městské části Martinov, a jatka přestala sloužit svému účelu. Do areálu se nastěhovaly nejprve technické služby města, poté i jiné organizace. Bývalé jateční budovy sloužily mimo jiné jako garáže a sklady. Celý areál od 70. let chátral, stejně jako upadala okolní

městská čtvrť, která měla být podle tehdejšího územního plánu celoplošně asanována, aby uvolnila místo panelovým domům. Díky změně územního plánu v 90. letech k tomu nedošlo.

Ještě před pádem totalitního režimu vnesli do historie jatek naději ostravští památkáři. V roce 1987 byly dochované jateční budovy prohlášeny za kulturní památky. Na ostravském pracovišti Národního památkového ústavu tehdy vznikla koncepce ochrany asi dvacítky technických objektů na severní Moravě, které měly reprezentovat ostravský region jako průmyslové srdce republiky. Jejich výběr připravil architekt Miloš Matěj, který navázal na činnost svých starších kolegů – architektů Miroslava Bašeho, Jiřího Gwuzda a Ladislava Němce. Cílem památkářů bylo hlavně zachránit technické památky, které měly architektonickou hodnotu. Kulturními památkami se nakonec stala asi jen polovina vytipovaných objektů včetně jatek, ostatní se dočkaly ochrany až v 90. letech. Přesto se ostravským památkářům podařilo vytvořit základy péče o technické památky v kraji, což sehrálo významnou roli i ve vývoji městských jatek po roce 1989.

Hana Halfarová

Vývoj městských jatek v Ostravě po roce 1989

Městská jatka se pro svou architektonickou hodnotu a pohnutou historii stala jednou z památkově chráněných ikon Ostravy. Ještě prvorepubliková chloubka města se proměnila ve zchátralý symbol chybného politického rozhodnutí. Budoucí konverze technické památky z konce 19. století bude mít zásadní roli při vývoji celé okolní čtvrti v jádru města.

Čtvrt století chátrající městská jatka převzal na počátku 90. let do své správy městský obvod Moravská Ostrava a Přívoz, který pro areál neměl vhodné využití. V roce 1995 jatka včetně okolních pozemků o rozloze dvou hektarů prodal nadnárodní společnosti Bauhaus, která měla záměr postavit v centru města svou prodejnu. Firma přislíbila, že kulturní památku opraví do dvou let, což se nestalo nikdy. Prodejní smlouva mezi obvodem a společností totiž neobsahovala žádný závazek rekonstrukce historických jatečních budov.

Bauhaus postavil vedle jatek hobbymarket, a z lukrativní lokality vytvořil „vnitřní periferii“ města. Provedl též rozsáhlou demolicí, při níž navzdory nesouhlasu ostravských památkářů padla k zemi historická aukční hala jatečných zvířat, která uvolnila místo parkovišti. V areálu tehdy zůstaly zachovány cenné budovy z rezného zdiva – stará chladírna z roku 1890, hovězí porážka z roku 1892, vepřová porážka a chladírna s věží z roku 1902. Firma iniciovala zpracování architektonické studie na propojení těchto budov s novostavbou hobbymarketu, ale památkáři ji zamítli. Nepříjemná pro ně byla obří hmota objektu, v níž by se obestavěná jatka ztratila, a také porušení urbanismu celé lokality. Památkově chráněná jatka nadále viditelně chátrala, ačkoli jejich nový majitel – společnost Janáčkova 22, vlastnický blízká firmě Bauhaus – uváděl, že do údržby investoval miliony korun. Tuto informaci ale nemohl nikdo nezávislý potvrdit, protože firma na konci 90. let celý areál oplotila a neumožnila do něho vstup městským úředníkům ani expertům z Národního památkového ústavu, aby zkontrolovali aktuální stav. „Zákaz vstupu“ platil více než desetiletí.

Devastace městských jatek pokračovala i po roce 2000. Po deseti letech od jejich prodeje se zřítíl strop památkově chráněné budovy s věží z roku 1902. Tato událost spustila lavinu protestů veřejnosti a zájmu regionálních médií, pod jejichž tlakem nakonec vlastník jatek střechu částečně opravil. Tématu se dlouhodobě věnovala například novinářka Petra Sasínová. V roce 2005 do kauzy jatek vstoupil nezávislý klub Fiducia, jehož majitelka Ilona Rozehnalová byla členkou občanského sdružení Za starou Ostravu. Mezi jeho další zakladatele patřili pedagožka Olga Slámová, novinářka Marta Pilařová či teoretik umění Martin Strakoš. Sdružení pořádalo veřejné besedy a v roce 2006 i protestní kampaň Bojkotuj Bauhaus – šance pro jatka! Vyzývalo, aby lidé nenakupovali v obchodním řetězci společnosti Bauhaus, a projevíli tím nesouhlas s postojem firmy ke kulturní památce. Cílem bylo donutit ji, aby jateční budovy důstojně opravila. Záchrana památky se ale nekonala, naopak v roce 2010 byla kvůli špatnému technickému stavu zbořena hovězí porážka z roku 1892 bez ohledu na to, že městská jatka byla kulturní památkou jako celek. Firma se dlouhodobě snažila komplexní památkovou ochranu jatek zpochybnit, v roce 2015 ji ale potvrdilo ministerstvo kultury.

Zájem široké veřejnosti o osud ohrožených jatek neutichal, což se ukázalo například v krajské anketě zpravodajského portálu iDNES.cz v roce 2012. Městská jatka získala největší počet hlasů jako nejdůležitější kulturní památka v Moravskoslezském kraji, kterou je potřeba co nejdříve opravit. Také ostravská kulturní obec pokračovala s akcemi, na nichž připomínala žalostný stav a nejistou budoucnost jatek. Na aktivitu sdružení Za starou Ostravu navázal spolek Za krásnou Ostravu, který mimo jiné připravil v roce 2015 happening Kulturní jatka?! včetně venkovní výstavy a instalace „zdi nářků“.

Změny v novodobé historii jatek odstartoval rok 2013, kdy společnost Bauhaus svou prodejnu zavřela a nabídla zchátralá jatka k odkupu. Podmínkou prodeje kulturní památky byl také prodej samotného hobbymarketu a okolních pozemků za 100 milionů korun. Město projevilo o odkup zájem, nakonec se ale s firmou nedohodlo na přijatelných podmínkách. Zásadní obrat nastal v roce 2015, kdy nové vedení města deklarovalo svůj zájem areál jatek odkoupit a provést jeho konverzi na městskou galerii. Vytvořit z jatek kulturní centrum bylo tématem diskuzí už od počátku 21. století. Uvažovalo se o ateliérech Fakulty umění Ostravské univerzity či knihovně věnované spisovateli Jaromíru Šavrdovi, po vzoru pražské Knihovny Václava Havla. V témž roce se brány jatek konečně otevřely – na základě ministerského rozhodnutí musel vlastník umožnit vstup do celého areálu zástupcům města či památkářům.

V polovině roku 2016 město odkoupilo areál jatek i přilehlý hobbymarket s parkovištěm se záměrem vytvořit z jatek důstojné sídlo městské galerie současného umění PLATO Ostrava. Do té doby by měla galerie užívat prostory hobbymarketu, do něhož se přesune po nutných úpravách interiéru. Znalecký posudek stanovil hodnotu areálu na částku převyšující 90 milionů korun. Navzdory kritice prodejní ceny ze strany opozice schválili zastupitelé (s převahou jednoho hlasu) jeho odkup za 80 milionů. Vedení města chce zahájit konverzi jatek do konce svého volebního období. Proto na začátku roku 2017 vyhlásilo mezinárodní architektonickou soutěž, v níž zvítězil návrh pražského ateliéru Petr Hájek Architekti.

Hana Halfarová

Vývoj městské galerie v Ostravě po roce 1989

Ostrava potřebuje vlastní galerii pro současné umění! Tato idea sahá již do raných 90. let, kdy o vznik městské galerie začala usilovat umělecká obec. Vytrvalá angažovanost kulturní veřejnosti měla během čtvrt století v příběhu galerie klíčovou roli. V 90. letech vzali vizi ostravské „kunsthalle“ za svou například výtvarník Eduard Ovčáček, kurátor Jan Šmolka, generačně mladší výtvarník a performer Jiří Surůvka či grafik Zbyněk Janáček. Právě z iniciativy umělecké obce vznikla v polovině 90. let na magistrátu pracovní skupina, která připravovala koncepci galerie jako příspěvkové organizace města. Umělci, kurátoři, historikové se tak podíleli na vytvoření plánu galerijní činnosti. Skupina iniciovala architektonickou studii na rekonstrukci jednoho z výstavních pavilonů Černé louky pro sídlo budoucí galerie. V roce 2001 však nastal nečekaný zvrat, kdy ostravští zastupitelé připravený projekt zamítli a upřednostnili jiné investiční záměry. Po desetiletém úsilí byla umělecká obec ochromena hlubokou deziluzí a idea městské galerie se ocitla na cestě plné politických a ekonomických překážek.

Obrat k lepšímu začal v roce 2004, kdy do této trnité cesty vstoupil nezávislý klub Fiducia. Jeho zakladatelka Ilona Rozehnalová posílila aktivity kulturní veřejnosti a komunikaci s vedením města. Právě Fiducia vystavila poprvé symbolický objekt Základní kámen Kunsthalle, který v témž roce vytvořil umělec Michal Kalhous za finanční podpory J. Surůvky. Město za účasti odborné veřejnosti zpracovalo v roce 2008 koncepci rozvoje kultury, která zahrnovala požadavek na vznik galerie jako příspěvkové organizace města. O rok později se tato idea dostala do strategického plánu rozvoje Ostravy. Situace se také změnila ruku v ruce s kandidaturou Ostravy na titul Evropské hlavní město kultury 2015. V roce 2010 umělecká obec založila občanské sdružení Kunsthalle Ostrava, které stmelilo umělce, teoretiky, pedagogy a další zástupce angažované veřejnosti s cílem prosadit chybějící galerii jako městskou instituci. Vedení města tak získalo oficiálního partnera pro dialog. Sdružení zpracovalo koncept galerie jako novostavby na Černé louce, který se stal součástí přihlášky Ostravy do soutěže

o evropský titul. Ačkoli ho Ostrava nezískala, úsilí Kunsthalle Ostrava a efektivní jednání s městem pokračovala. Vyvrcholila v červnu 2012, kdy na žádost sdružení zastupitelé schválili záměr založit galerii jako příspěvkovou organizaci města, se sídlem v kompresorovně v Dolní oblasti Vítkovic. Předcházely tomu diskuze o jiných možných lokalitách včetně městských jatek, o jejichž konverzi na „kunsthalle“ mluvila kulturní veřejnost už od počátku 21. století.

Ještě na konci roku 2012 ale nastal další zásadní obrat ve vývoji, kdy zastupitelé dali poprvé zelenou zcela novému konceptu městské galerie provozované zájmovým sdružením Trojhalí Karolina. Tvořily ho tři právnické subjekty – Statutární město Ostrava, Moravskoslezský kraj a Dolní oblast Vítkovice. Galerie měla jako tříletý grantový projekt působit ve vítkovické multifunkční aule Gong. Nečekaný vznik galerie bez institucionálního ukotvení, který mohl skrývat privátní zájmy, vyvolal ostrou kritiku nejen od opozičních politiků, ale především od kulturní veřejnosti zastoupené sdružením Kunsthalle Ostrava. Kritika expertů dalece přesáhla hranice regionu. První výraznou reakcí bylo, že původně čtvrtý člen sdružení – Vítkovice a.s. – z Trojhalí Karolina na jaře 2013 vystoupil. Odpůrci tohoto konceptu, v čele s kurátorem Martinem Mikoláškem, Jiřím Surůvkou a Ilonou Rozehnalovou, nesouhlasili například s nájmem v Gongu ve výši tři miliony korun, což považovali za přemrštěné. Odmítali též obsazení funkce ředitele bez výběrového řízení a dále propojení se soukromými galeriemi. Kritizovali chybějící transparentnost i programovou nevyváženost. Sdružení Kunsthalle Ostrava pořádalo na toto téma řadu veřejných besed a protestních happeningů. Tlak kulturní obce na vedení města nakonec vyvrcholil výběrovým řízením na post uměleckého šéfa galerie, kterým se na podzim 2013 stal kurátor a bývalý ředitel Moravské galerie v Brně Marek Pokorný.

Galerie města Ostravy zahájila svou činnost v Gongu v listopadu 2013. Pod výstižnějším názvem PLATO – platforma (pro současné umění) Ostrava fungovala bezmála tři roky s dotací města v celkové výši 34,5 milionu Kč. Marek Pokorný, který projekt zájmového sdružení Trojhalí Karolina umělecky a obsahově zaštil, vytvořil z PLATO autonomní „buňku“. Během tří let se prokázalo, že Ostrava galerii tohoto typu potřebuje. PLATO připravilo celkem 35 výstav a téměř 170 doprovodných a 250 vzdělávacích programů pro základní a střední školy, vydalo 15 publikací. Do konce roku 2016 navštívilo galerijní akce přes 71 000 lidí.

Svým působením přispělo PLATO k dalšímu zásadnímu obratu v příběhu ostravské „kunsthalle“ – vedení Ostravy vzalo za svou koncepci dalšího rozvoje projektu, předloženou uměleckým manažerem a navazující na předchozí snahy kulturní obce, a rozhodlo o zřízení galerie jako městské příspěvkové organizace s názvem PLATO Ostrava, postavené mimo Dolní Vítkovice. Dlouholetá vize kulturní veřejnosti se naplnila v polovině roku 2016. V rámci republiky to bylo poprvé po 22 letech, kdy vznikla samostatná instituce zřizovaná městem, krajem či státem, která má pečovat o současné umění. Pro budoucnost nové éry PLATO Ostrava bylo naprosto zásadní i rozhodnutí města, že adekvátním sídlem galerie se v budoucnu stanou rekonstruovaná městská jatka v centru Ostravy. Do té doby budou pro potřeby galerie přizpůsobeny prostory bývalého hobbymarketu Bauhaus poblíž jatek. Galerie PLATO Ostrava ukončila činnost ve vítkovickém Gongu v prosinci 2016 a přesunula se do provizorních, městem pronajatých prostor na rohu Českobratrské a Bráfovy ulici. Od března zde působí dočasně jako Kancelář pro umění, než se bude moci přestěhovat do upraveného interiéru Bauhausu. Součástí „kanceláře“ je autentický výstavní prostor v původní prodejně textilu, ale hlavně funkční zázemí. Cílem je především poskytovat informace o současném umění a rozvíjet diskuzi o jeho povaze, možnostech a přínosech.

Hana Halfarová

Vyzvaná mezinárodní architektonická soutěž o návrh řešení – Rekonstrukce historické budovy bývalých jatek pro potřeby galerie PLATO

V polovině roku 2016 koupilo statutární město Ostrava areál bývalých jatek a hobbymarketu Bauhaus s jasně deklarovaným záměrem jeho využití pro nově zřízenou městskou příspěvkovou organizaci PLATO Ostrava. Zatímco objekt bývalého hobbymarketu projde pouze jednoduchými technickými úpravami, budova jatek vyžaduje celkovou rekonstrukci, která uchová památkovou hodnotu stavby prohlášené za kulturní památku a zároveň zajistí všechny podmínky pro fungování galerie současného umění na světové úrovni.

Na základě konzultací se zástupci kulturní obce Milenou Vitoulovou a Ilonou Rozehnalovou a s ředitelem PLATO Ostrava rozhodlo vedení města o vypsání veřejné architektonické soutěže, která se začala připravovat v listopadu 2016. Podmínky architektonické soutěže „Rekonstrukce historické budovy jatek pro potřeby galerie PLATO“ schválila Rada města Ostravy 17. ledna 2017. Ve středu 25. ledna pak schválili vypsání soutěže také ostravští zastupitelé. Soutěž byla zahájena oznámením Věstníku veřejných zakázek EU dne 3. února 2017. Sekretářem a organizátorem soutěže se stal Ing. arch. Ludvík Grym (Brno), který byl rovněž zpracovatelem soutěžních podmínek.

Podmínky soutěže byly sestaveny v souladu s pravidly České komory architektů, což zaručuje její transparentnost i nejvyšší možnou odbornou úroveň. Svou formou byla architektonická soutěž vypsána jako tzv. „vyzvaná“. Nejprve byla oslovena pětice účastníků: Akad. arch. Petr Hájek (Praha, Česká republika), Ing. arch. Robert Konieczny / KWK PROMES (Katowice, Polsko), Arch. Dipl. Ing. Arkan Zeytinoglu (Vídeň, Rakousko), Arch. Irakli Eristavi / zerozero s.r.o. (Prešov, Slovensko) a Wenink Holtkamp Architecten (Eindhoven, Nizozemsko). Následně se mohli zasláním svého portfolia přihlásit do soutěže i další zájemci, ze kterých porota soutěže vybrala dalších pět účastníků.

Vyhodnocení soutěžních návrhů bylo stanoveno jako dvoukolové: pokud by některý z návrhů nezvítězil už v prvním kole, vybrala by porota k dalšímu rozpracování návrhy, mezi nimiž se posléze rozhodne.

Soutěžní porota se poprvé sešla v pátek 20. ledna. Město v ní zastupoval primátor Tomáš Macura, radní pro dopravu Lukáš Semerák a ředitel PLATO Ostrava Marek Pokorný. Náhradníky pro závislé porotce byli jmenováni Petra Bernfeldová (starostka městského obvodu Moravská Ostrava a Přívoz) a Zbyněk Pražák (náměstek primátora statutárního města Ostrava). Nezávislími členy poroty byli architekti Pavla Melková (Praha), Zdeněk Fránek (Brno), Pavol Paňák (Bratislava) a Ivan Reiman (Berlín). Coby náhradníci nezávislých členů poroty působili architekti Milena Vitoulová (Ostrava) a Václav Filandr (Ostrava). Porota měla ke konzultacím k dispozici také experty Jiřího Plose (oblast stavebního práva), Michala Zezulu (památková ochrana), Cyrila Vltavského (vedoucí odboru Útvaru hlavního architekta MMO), Petra Žáka (osvětlení) a Paula Kocha (proveditelnost a oceňování staveb).

Na základě zaslání portfolií soutěžní porota vyzvala k předložení návrhů těchto pět architektů a architektonických kanceláří: gutgut (Bratislava), architektonická kancelář PLURAL (Bratislava), Ing. arch. Josef Kiszka z ARKISS (Havířov), RADAARCHITEKTI (Brno) a McCullough Mulvin Architects (Dublin). 21. duben 2017 byl určen jako poslední termín pro odevzdání soutěžních návrhů všech vyzvaných soutěžících.

Soutěžní porota, jíž předsedal Marek Pokorný (ředitel PLATO Ostrava, příspěvková organizace), se sešla k jednání ve dnech 26. a 27. dubna a posuzovala celkem osm zaslanych projektů. Arch. Dipl. Ing. Arkan Zeytinoglu (Vídeň, Rakousko) a Wenink Holtkamp Architecten (Eindhoven, Nizozemsko) soutěžní návrhy neposlali. Porota vybrala z posuzovaných návrhů již v prvním kole vítězný návrh, který v úterý 2. května schválili ostravští radní. Jeho autorem je studio Petr Hájek Architekti z Prahy, které patří do pětice přímo oslovených kanceláří. Na návrh poroty ostravští radní rozhodli také o pořadí na druhém a třetím místě. Jako druhý nejlepší byl vyhodnocen návrh kanceláře zerozero z Prešova, třetí místo patří návrhu KWK PROMES architekta Roberta Konieczneho z Katovic.

Marek Pokorný

Poděkování, zdroje:

doc. Zbyněk Janáček, Ostravská univerzita

doc. Miloš Matěj, NPÚ v Ostravě, Metodické centrum průmyslového dědictví v Ostravě

Mgr. Ilona Rozehnalová, Antikvariát a klub Fiducia

Mgr. Martin Strakoš, NPÚ v Ostravě, Oddělení výzkumů, průzkumů a dokumentace

Mgr. Jozef Šerka, Archiv města Ostravy

<http://galeriejatka.ostrava.cz/>

<http://www.ostrava.cz/>

<http://plato-ostrava.cz/>